

ԱԴՈՆՑԵԱՆ

ՄԱՍՈՒՆՔՆԵՐ

ՊԵՏՐՈՍ Յ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Նիկողայոս Ադոնցը (1871-1942) Հայագիտութեան ականաւոր ներկայացուցիչներից է: Նա նշանաւոր, միջազգային մեծ ճանաչում ու հեղինակութիւն ունեցող բիւզանդագէտ էր, արեւելագէտ, լեզուաբան: Տարիներ շարունակ դասախօսել է Ս. Պետերբուրգի Համալսարանի արեւելագիտական ֆակուլտետում, իսկ 1930-1942 թթ. եղել է Բրիւսելի Համալսարանի Հայագիտութեան ամբիոնի վարիչը: Նրա աշխատութիւններից իւրաքանչիւրը, իսկ դրանց թիւը չուրջ հարիւր է, գլուխգործոցներ են, իսկ Հայաստանը Յուստինիանոսի Դարաշրջանում մենագրութիւնը (ռուսերէն, Ս. Պետերբուրգ, 1908, յետագայում թարգմանուել է անգլերէն եւ Հայերէն) իրաւացիօրէն համարում է Հայագիտութեան բարձրագոյն արդիւնքներից մէկն ու չգերազանցուած՝ իր բնագաւառում: Ուստի, հասկանալի է, թէ իրենցից որքան մեծ արժէք են ներկայացնում նաեւ ադոնցեան չհրապարակուած, դեռեւս անյայտ մասունքները՝ նամակներ, ուղերձներ, դիտողութիւններ, կարծիքներ, որոնք ցրուած են զանազան վայրերում, հանգրուան են գտել զանազան դիւաններում:

Այսու չրջանառութեան ենք դնում նման երկու մասունք, որոնք օգտակար կարող են լինել Ն. Ադոնցի ամբողջական, աւարտուն դիմագիծը պատկերելիս: Մասունքներից մէկը վերաբերում է Հայոց բերթութեան անմահ դէմքերից մէկին՝ Սիւրբանթոյին եւ դրանով իր նպաստը կարող է բերել նաեւ բանաստեղծի կենսագրութեան՝ որոշ իրողութիւններ ճշդելիս:

Ա. Զոպանեանին ուղղուած նամակի բնագիրը պահւում է Ե. Զարենցի անուան գրականութեան եւ արուեստի թանգարանի Արշակ

Չոպանեանի Ֆոնդում (I բաժին, 133, համար 26), իսկ երկրորդի բնագիրը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան պատմական պետական կենտրոնական արխիւում (ֆոնդ 399, ց¹, գ. 93):

Երկուսն էլ բնագիր են, ձեռագիր:

Բնագրերը հրատարակում են նոյնութեամբ, որոշ անհրաժեշտ կէտադրական միջամտութիւններով:

N° 1

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԻ
ԳՈՅՔԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻՆ

2 Մարտի 1904թ.
Սանկտ Պետերբուրգ

Առաջադրելով յարգելի Խորհրդիդ ուսանող Ատոմ Եարեան-եանի խնդրագիրը, կարելոք եմ համարում մի քանի խօսք ասել նրա մասին ի գիտութիւն անդամներիդ: Պարոն Եարեանեան թուրքահայ է եւ ուսանող է Պարիս՝ Սորբոնում⁽¹⁾: Գրեթէ պատանի, 22-23 տարեկան⁽²⁾, օժտուած բնատուր շնորհքով, նա պարապում է միեւնոյն ժամանակ եւ գրականութեամբ, ու արդէն յայտնի է խոր եւ սրտառուչ բանաստեղծութիւններով⁽³⁾: Նիւթական դառն պայմաններն ու պէսպէս զրկանքները հիւծել եւ քայքայել են նրա առողջութիւնը եւ վերջերս երեւան են եկել թոքախտի նշաններ⁽⁴⁾: Վերահաս վտանգէ ազատելու համար խեղճ տղային, նրա ընկերները եւ յարգողները⁽⁵⁾ մի թեթեւ գումար հաւաքելով դրկել են նրան Շվէյցարիա բժշկուելու⁽⁶⁾: Քանի որ Խորհուրդդ սկզբունքով եւ գործով նպաստում է ուսանող երիտասարդութեան, ցանկալի կը լինէր, որ նա հանէր յարգելու պարոն Եարեանեանի խնդիրը: Նա միանգամայն արժանի է Ձերդ օգնութեան, որովհետեւ ուսանող է, գրող եւ վերջապէս՝ հիւանդ: Նրա ապագան կապուած է հայ գրականութեան հետ եւ նրա կորուստը կորուստ է հայ գրականութեան համար⁽⁷⁾:

Յարգանքով՝
Ն. Ադոնց

Ազնիւ բարեկամ,

Ցաւում եմ, որ միայն այժմ կը գամ արձագանգ տալու ձեր վերջին քարտերին: Աններելի է լռութիւնս, մանաւանդ պարոն Սղերդեցեանի⁽¹⁾ խնդրի համար: Դժբախտաբար որոշակի չեմ կարող ասել թէ Խորհուրդը⁽²⁾ հնարաւոր կը գտնի՞ օգնութեան հասնելու յիշեալ երիտասարդին, որի համար բարեխօսելու ներդրութիւնն դուք եւս յանձն էք առած: Աւելորդ չեմ համարում մի քանի խօսք գրելու Ձեզ այս առթիւ, եկեղեցական Խորհրդիս՝ ուսանողներին օգնելու խնդրին ընդհանրապէս:

Տեղւոյս եկեղեցական Խորհուրդը ամէն տարի աւելի քան 17,000 ռուբլի կը ցրի ուսանողութեան: Մինչեւ այժմ նպաստներ եւ թոշակներ տրուել են առանց որեւէ առաջնորդող սկզբունքների այս կամ այն անձնաւորութեանց անխտիր կամ ճշմարիտ կարիքին: Խորհրդիս ներկայ կազմը մինչեւ այժմ հետամուտ էր ինչինչ սկզբունքներ մշակելու, թէ՛ թոշակներ բաշխելու եւ թէ՛ եկեղեցական դրամները աւելի նպատակայարմար գործ դնելու վերաբերութեամբ: Նորերս միայն որոշ եզրակացութեան եկանք եւ մշակուած կանոնադրութիւնը պէտք է առաջնորդ լինի մեզ մեր գործունէութեան: Գուցէ յետոյ Ձեզ մի օրինակ դրկելու հարկաւորութիւն գգանք, որից մանրամասն կը տեղեկանաք նոր ծրագրիս: Այսօրեայ ասել կը բաւականանամ, որ նոր Խորհրդի հայեցողութեամբ՝ չփաւորութիւնը տակաւին քաւարար հիմք չէ, որ ուսանողին օգնելու հարկաւորութիւնը պարտաւոր համարէ Խորհուրդը: Ազգային մեծ հաստատութիւն լինելով (ներկայ հանգամանքներում գրեթէ միակը), եկեղեցին, մեծ պատասխանատւութիւն ունի հասարակութեան առջեւ⁽³⁾, եւ պարտաւոր է դրամները տնօրինելու այնպէս, որ արդիւնքը հասարակական բնոյթ կրէ: Հայ եկեղեցուց օգնութիւն հայցելու իրաւունք ունենալու են միմիայն այն անձինք, որ վստահ են, որ ապագայում պիտանի են լինելու այս կամ այն մտքով հայ ազգին, նրա մերձաւոր կարիքները դարձանելով: Յունուարից կը սկսուի նոր ծրագրի գործադրութիւնը: Պարոն Սղերդեցեանին նախաջելու հանդիմ չունեմ, քայց նրա տոկունութիւնը գովական է: Եթէ անձամբ կ'երաշխաւորեմ, որ իրօք արժան է հասարակական օգնութեան պարոն Սղերդեցեանը, այն ժամանակ նրան խորհուրդ տուէք խնդիր ուղարկելու Խորհրդի անունով, եւ կից՝ Ձեր յանձնարարական նամակը Խորհրդին ներկայացնելու: Յուսով եմ, որ կը յաջողուի նրան թոշակաւոր ընդունել մինչեւ ուսումնաւար-

տելը՝ պատասխանատուութիւնը որոշ մտքով Ձեր վրայ թողնելով:
Ինչպէս կը դատեն Խորհրդի միւս անդամները, չգիտեմ, բայց ես
կ'աշխատեմ այս ուղղութեամբ...⁽⁴⁾:

18 Դեկտեմբերի, 1904

Յարգանքով՝
Ն. ԱԴՈՆՑ

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

N° 1

1. Սիամանթոն եղել է Սորբոնի համալսարանի գրական բաժնի ազատ ունկնդիր (1897-1901), ապա մէկամեայ ընդմիջումից յետոյ շարունակել է հետեւել նոյն համալսարանի փիլիսոփայութեան եւ համաշխարհային գրականութեան դասընթացներին (1902-1903):
2. Սիամանթոն ծնուել է 1878 թուականին, հետեւաբար 1904-ին մա 26 եւ ոչ թէ 22 տարեկան էր:
3. Սիամանթոնի առաջին քերթումը՝ «Ախորում խաղաղութիւն» խորագրով, լոյս է տեսել 1898 թուականին Մանչեստրում հրատարակուող *Վաղուան Ձայնը* քերթում: Այնուհետեւ մա տպագրուել է *Անահիտ*, *Ազատամարտ* եւ այլ պարբերականներում: Հետաքրքիր է նշել, որ Ն. Ադոնցն իր խմբագրած *Բանբեր Գրականութեան եւ Արուեստի* վեցամսեայ հանդէսի Ա. եւ Բ. հատորներում (Ս. Պետերբուրգ, 1903-1904) տպագրել էր Սիամանթոնի «Հոգեւարքի եւ յոյսի քահիք» շարքի մի շարք բանաստեղծութիւններ՝ «Աղօթք», «Չարչարանքի երազ», «Թաղում», «Դժբութիւն», «Ծարաւ» (հատ. Ա., էջ 143-147), «Հոգիս», «Արիւն», (հատ. Բ., էջ 115-116):
4. Թոմասի (հիւծախտի) նախանշաններն ի յայտ էին եկել 1904 թ. Յունուարին:
5. Ակնարկում է Մինաս Չերազին, Ա. Չոպանեանին, Վ. Թէֆեանին եւ այլոց:
6. Սիամանթոն բուժուում էր Շվէյցարիայի Լէյզէն առողջարանում:
7. Ն. Ադոնցի սոյն գրութեան վրայ մակագրուած է՝ «Տալ տեղեկանք»:

N° 2

1. Ցաօֆ, հնարաւոր չեղաւ պարզել ինքնութիւնը:
2. Ակնարկում է Ս. Պետերբուրգի Հայոց եկեղեցական Խորհրդին, որին Ն. Ադոնցն աշխատակցում էր սկսած 1904 թուականից որպէս նախագահի տեղակալ:
3. Յետագայում եւս Ն. Ադոնցը տարբեր առիթներով շեշտում է այն միտքը, թէ «Հայոց եկեղեցին եղել է եւ մնում է ամրակուր գօտի հայութեան մէջքին» (տես՝ Պրոֆ. Ն. Ադոնց, «Պէշիկթաշլեան եւ կցորդ խնդիրներ», ՀԱՅԲԵՆՆԻՔ ԱՄՍԱԳԻՐ, Բ. տարի, Բիւ 6 (102), Պոսքըն, Ապրիլ 1931, էջ 91:
4. Բաց ենք բողբլ մի հատուած, որն աղերս չունի արծարծուող խնդրի հետ:

Պ. Յ.

RELICS FROM NIGOGHAYOS ADONTZ

Petros H. Hovhannisian

(SUMMARY)

The author presents here two hitherto unpublished letters of Nicoghayos Adontz, the renowned Armenian historian, Byzantologue, orientalist and linguist (1871-1941). Of these letters the first is sent to Armenian church authorities of St. Petersburg, and sheds some light on the student life of the famous Armenian poet, Siamanto (Atom Yardjanian), while the second, sent to Arshak Chohanian of Paris, the reputed Armenian poet, prose writer, critic, and the editor of the Armenian monthly *Anahit*, discloses how the Armenian church authorities functioned at St. Petersburg while allotting scholarships to the needy Armenian students. In both cases, Hovhannisian annotates the letters to make things clear.

